

**Перекладацька пародія як категорія комічного і різновид стилізації
(на базі гумористичного дискурсу)**

“Parody, which is the Muse with her tongue in her cheek, has always amused me; but it requires a light touch and a fanciful treatment and, oddly enough, a love of the poet whom it caricatures...”

Oscar Wilde

У когнітивно-дискурсивних дослідженнях, які вважаються найбільш пріоритетними у теорії сучасної лінгвістики, комічне аналізується як лінгвоментальний аспект картини світу окремої особистості або різних культур. Іншими словами, комічне, як категорія естетики, виступає одним з багатьох наявних способів відтворення ментального бачення дійсності людини у мовному середовищі. Зазвичай, комічне ототожнюється з усіма існуючими компонентами гумору. Дослідник культурології Кононенко Б.І. визначає гумор як особливий вид комічного, що поєднує глузування і співчуття, зовні комічне трактування і внутрішню причетність до того, що представляється смішним [4]. Виходячи з такого трактування, власне гумористичний дискурс і його ознаки (гумористична інтенція, тональність, сміхова модель поведінки, тощо) розглядаються в межах комічного.

Дослідники аналізу комічного зазначають, що сприйняття особливостей комічності потребує від людини розвиненого естетичного чуття і смаку. Як правило, далеко не кожна людина має хист до мистецтва і творчого мислення, а саме в цих галузях культурного розвитку і зосереджені основні здобутки комічного. Його складовими можна вважати саме *прояви* емоційного реагування, так звані «інструменти» всеосяжного поняття гумору - усмішка, жарт, іронія, чорний гумор, гротеск, сарказм, карикатура, інвектива. Вони, в свою чергу, можуть становити основу відповідних жанрових структур. Так, виникли відомі *жанри* гумору – гумореска, сатира, епіграма, травестія, бурлеск, буфонада, фарс, комедія, пародія, і т.д. [10].

Згідно ж з іншим визначенням гумору, **гумор** – це інтелектуальна здатність помічати в явищах їх комічні сторони [10]. Всі названі вище форми таким чи іншим

чином взаємопов'язані між собою не тільки з огляду на гумористичний потенціал; спільною їх рисою можна вважати обов'язковий елемент наслідування (імітації), через їх безпосереднє створення на базі вже існуючих жанрів і прийомів, що не мають спільного з комічністю. Це свідчить про те, що кожен жанр гумору має споріднений некомічний прототип-основу. Розглянемо це на прикладі жанру **пародії**, що явно має всі ознаки лінгвістичного прийому стилізації.

Стилiзацiя в лiтературi – навмисна i явна iмiтацiя того чи iншого стилю (стилістики), повне або часткове вiдтворення його найважливиших особливостей; явище, близько спорiднене переспiву та пародiї, а також рiзним способам зображення мови персонажiв, що зберiгає її соцiально-iсторичну i iндивiдуально-психологiчну характернiсть [3]. Як стверджує М. М. Бахтiн, стилiзацiя i пародiя входять у групу так званих «жанрово-мовних явищ», яким «...притаманна одна спiльна риса: слово тут має подвiйне спрямування – i на предмет мовлення як звичайне слово, i на iнше слово, на чужу мову» [1:109].

Якщо стилiзацiя спрямована до адекватностi вiдтворення певної художньої манери i вiд неї майже не дистанцiюється, то властивостi пародiї визначаються вiльною вiдчуженiстю письменника вiд предмета iмiтацiї. Отже, пародiї – це перелицювання попереднiх лiтературних фактiв, чи то окремі твори, чи «типові» явища письменницької творчостi. Вони реалiзуються як в доброзичливому або iронiчному напрямку висмиювання, так i в саркастичному висмиюванні об'єкту пародiї.

Лiтературна пародiя згадується вже в античній лiтературi. [8:27] Перший вiдомий зразок жанру – Батрахоміомахiя («Вiйна мишей i жаб»), де пародiюється високий поетичний стиль "Iлiади" Гомера. При написаннi «Вiйни мишей i жаб» використовувався прийом травестiя – незначнi предмети (миші i жаби) розповiдаються високим стилем. Свого розквiту пародiя досягла в середнi вiки i в епоху Вiдродження. В Iталії це були пародiї-бурлески Д. Бурк'єлло, Ф. Бернi, Дж. Б. Лаллi. Латинську традицiю висмиювання ворогiв в пародiйних завищених вiдродив Ф. Вiйона. «Дон Кiхот» Сервантеса пародiював жанр лицарського роману. Ще один яскравий приклад лiтературної пародiї – «Мандри Гулiвера» Дж. Свiфта, де дотепно висмиюються людські i суспiльнi вади. Пародiйна творчiсть Гейне – лiрика i новела Гейне загостренi проти безплiдної романтики, яка стримувала

ідеологію німецької буржуазної демократії. Після 1917 року великою популярністю користувалася збірка «Парнас дибом» (1925), що містила гумористичні і комічні стилізації на багатьох письменників.

Як правило, пародії будуються на гострій невідповідності їх предметно-тематичного і мовного (стилістичного) планів. Це особливий жанр, який, на відміну від інших орієнтується на елементи літератури, але не спрямовується на позахудожню реальність, а тому, по суті, є другорядним. Пародія в змозі існувати лише за рахунок «непародійної» літератури, тому її нерідко називають антижанром. Взагалі, завдяки спільним властивостям і особливостям, пародія вважається підвидом стилізації, або, як зазначив М. М. Бахтін, – «комічною стилізацією» [1:110]. Отже, пародія є явищем неоднозначним, саме тому важливо розібрати термін «пародія» більш докладно і виокремити серед визначень важливі риси:

- English definition: Parody
 1. A literary or artistic work that uses imitation, as of the characteristic style of an author or a work, for comic effect or ridicule.
 2. A genre, as in literature, comprising such works.
 3. Something so bad as to be equivalent to intentional mockery; a travesty: The trial was a parody of justice.
 4. (Music) The practice of reworking an already established composition, especially the incorporation into the Mass of material borrowed from other works, such as motets or madrigals [13].
- Пародія – (від грец. *parodia*) - 1) жанр в літературі, театрі, музиці, на естраді свідомо імітація в сатиричних, іронічних і гумористичних цілях індивідуальної манери, стилю, напрямку, жанру чи стереотипів мови, ігри та поведінки; 2) наслідування, що, не усвідомлюючи, спотворює зразок; найсмішніша, спотворена копія чого-небудь [12].
- Тлумачний словник С. І. Ожегова визначає термін «пародія» як комічне або сатиричне наслідування (твору, віршу, тощо). Друге значення-невдала копія, що викликає насмішку; карикатура [12].
- Єфремова Т. Ф. описує пародію як сатиричний літературний, музичний і т.п. твір, що комічно імітує якісь риси інших творів, а також використовує їх форму для

створення сатири [12]. Другим значенням є «щось, що є невдалим наслідуванням, спотворенням зразка; насмішка, карикатура».

- В.І. Даль визначає пародію так: пародія – від грец. кумедна переробка важливого твору, смішне або глузливе наслідування; перелицювання, твір або уява навиворіт; пародіювати, представляти, зображати у смішному, перекрученому вигляді; перелицювати, вивернути навиворіт; представити важливе смішним [12].
- І. Р. Гальперін подає розгорнуте визначення: «Пародія – вид літературної сатири, сатира на літературний стиль, за допомогою якої ведеться напад на класово ворожу ідеологію. Форми і роль різноманітні. Вона викриває ворожий клас, компрометуючи його літературу, всю його стильову систему, або виправляє і очищає літературу свого класу від чужих впливів або пережитків. В обох випадках, пародія є вид сатиричного викриття. Іноді пародія, спрямована на окремі дрібні і більш «невинні» недоліки своєї літератури, пом'якшується, і її сатиричний характер переростає в гумористичний. У занепадницькій літературі, вироджується естетична розважливість, і пародія вироджується до пародії-жарту, близької до стилізації. Таким чином, в історії літератури функція пародії дуже різна: від пародії-жарту до пародій, що грали бойову, активну роль у класовій боротьбі на літературному фронті» [12].

Вищеназвані дослідники сходяться у твердженнях, що рисою, яка визначає жанрову специфіку, є насамперед **поєднання комічного в наслідуванні**. Серед визначень переважають ті, що мають досить негативну конотацію стосовно терміну (карикатура, невдала копія, те, що викликає насмішку).

Відмінними рисами літературної пародії є:

- а) наслідування (судження в стилі автора, який пародіюється);
- б) критична спрямованість;
- в) гумор;
- г) поетична майстерність.

У статті А. Морозова «Пародія як літературний жанр» вказані три основні різновиди жанру літературної пародії [5]:

- 1) гумористична або жартівлива, в цілому дружня відносно оригіналу; до неї наближена комічна стилізація;

2) сатирична, чітко спрямована проти об'єкта пародії і сповнена гострою критикою до всього ідейно-естетичного комплексу твору, який пародіюють;

3) пародійне використання, спрямоване переважно на літературні цілі.

Дослідник пародії Тинянов Ю. Н. окреслив питання про *пародичність* і *пародійність*, інакше кажучи – питання про пародичну форму і про пародійну функцію. Він визначає *пародичність* як застосування пародичних форм у непародійній функції [9:292].

Серед багатьох властивостей пародії цікавим фактом є те, що вона не обмежується лише однією мовою. Переклад пародії є її перенесенням до іншого культурного середовища, де виникає ризик втрати впізнаваності через відсутність уявлень про інваріант у свідомості потенційних реципієнтів [6]. Нерідко на основі інших образів, запозичених із цільової культури, перекладачем створюється новий – не текстовий, а жанровий інваріант, для посилення дієвості якого він може додатково застосовувати специфічні жанрово-стилістичні та мовні елементи, типові для приймаючої культури.

Актуальним питанням сьогодення постає досить нова перекладацька проблема, яка виникає, якщо перекладач матиме справу зі зворотнім процесом, коли оригінал передбачає цілісне перетворення на пародію, що створюється автоматично безпосередньо при перекладі. Тобто, майже всі основні принципи перекладу зберігаються, але ускладнюються трансформацією жанрів. Така трансформація має на меті і наслідування, і додавання елемента комічності.

Такий переклад має бути гнучким і вимагає особливих екстралінгвістичних знань, не кажучи вже про застосування креативного і аналітичного підходу. Незважаючи на мету збереження цілісності інформації, перекладачеві доводиться поступатися чимось, порушити певні норми. Саме так спеціалісти користуються такою стратегією перекладу як **перекладацька деформація (ПД)**, яка визначається як "усвідомлене викривлення певного параметру тексту оригінала, яке обумовлене прагненням вирішити глобальне перекладацьке завдання; свідомий раціональний процес перетворення тексту оригіналу у текст перекладу, який заснований на уявленні перекладача про мету його роботи" [2: 513].

Говорячи про пародію і категорію комічного, важливо відзначити, що їх когнітивною основою є *інконгруентність* (невідповідність), яка пов'язана з

порушенням різного роду норм [7: 61-85]. У випадку використання перекладу як основи для створення гумористичного потенціалу невідповідність простежується між значенням певної одиниці ТО і значенням одиниці у ТП, яка пропонується як відповідник для неї.

Значну кількість матеріалів гумористичного характеру, в яких інконгруентність твориться саме на основі використання перекладацької деформації, можна знайти в Інтернет спільноті "Козацький цитатник" [11], де йдеться, передусім, про адаптацію з елементами пародії назв відомих явищ масової культури, а також творів масової культури (фільмів, телесеріалів, літературних творів) XX-XXI століть до українських реалій XVII століття (часи козацтва). В якості розгляду явища перекладацької пародії візьмемо власні назви явищ масової культури, які були українізовані членами спільноти "Козацький цитатник". Для добору якісного еквіваленту, необхідно добре знатися в ситуації, або явищі, які передає мовна одиниця-оригінал, розуміти звичайний переклад компонентів і мати певні специфічні знання реалій культури перекладу.

У «Козацькому цитатнику» жанр пародії проявляється у одиницях різного рівня – від словосполучення до тексту на будь-яку тематику, а комічний ефект підкріплюється майже в усіх повідомленнях графічним або музичним фрагментом.

Аналіз відтворення власних назв явищ масової культури у спільноті "Козацький цитатник" дозволяє виокремити дві особливості їх відтворення – *транскодування* і *локалізацію*, а також тактики ПД, які можна об'єднати у 2 групи: *семантично мотивовані* і *фонетично мотивовані* тактики ПД.

До семантично мотивованих тактик ПД відносимо:

- переклад власної назви за допомогою стилістичного аналога: *The X-files* – *Ховані Лімописи*; *Metallica* – *Заліз'яка*; *Nirvana* – *Спокій*; *Queen* – *Княжна*; *The Beatles* – *гурт Хрущі*;

- калькування, тобто – добір кожній складовій частини оригіналу (морфемі або лексемі) стилістичного аналога і збереження структури оригіналу:

а) поморфемне калькування: *Coldplay* – *Зимнограй*; *Rammstein* – *Таран Камінь*;

б) послівне калькування: *Bring me the Horizon* – *Принеси мені небосхил*; *Lock, Stock and Two Smoking Barrels* – *Кармі, зломі, два пістолі*;

- лексична заміна, тобто використання лексичної одиниці, яка не є відповідником одиниці оригіналу: *Guns & Roses* – *Пістолі і чорнобривці*; *30 Seconds to Mars* – *Півгодини до Чумацького шляху*. Заміна обумовлена вибором реалій, які є значущими і асоціативно багатими для української культури;

- добір іншомовним іменам їх українських варіантів (відповідників): *Michael Jackson* – *Михайло Яковлев*; *Michael Jordan* – *Миколай Йордан*;

До фонетично мотивованих тактик ПД відносимо:

- адаптивне транскодування, яке розуміється як адаптація під фонетичну та/або граматичну структуру мови перекладу, а в даному випадку – під схожі за формою імена і слова мови перекладу: *Walt Disney* – *Володька Дійсний*; *Paul McCartney* – *Павло з Макарова*; *Katy Perry* – *Катря Петрів*; *Elvis Prestley* – *Олесь Прісний*; за такого перекладу частина змісту оригінала зберігається;

- добір схожого за фонетичною оболонкою слова або словосполучення мови перекладу при повній втраті змісту оригінала: *Daft Punk* – *Файні Пани*; *Lordi* – *Лодир*; *Muse* – *Музики*; *Google* – *Гуцул*; *Bloodhound Gang* – *Блукав весь день*; *Queen* – *Курінь*; *Limp Bizkit* – *Лин Пісні / Злі Пісні*; *Nightwish* – *Наш кіш*; *Slipknot* – *Сім нот*; *Led Zeppelin* – *Лід запальний*.

Зустрічається поєднання семантично і фонетично мотивованих прийомів ПД в одному перекладі: *Christina Aguilera* – *Христя Прибандера*.

Таким чином, створення гумористичного потенціалу (пародії) може досягатися за допомогою перекладацької деформації як стратегії побудови жарту, когнітивною основою якого є невідповідність оригіналу і перекладу, а когнітивними передумовами використання перекладацької деформації є знання адресата мови/культури оригінала і перекладу на достатньому рівні, аби зрозуміти невідповідність між ними. Створення гумористичного потенціалу у спільноті "Козацький цитатник" досягається за допомогою добору матеріалу для перекладу і його локалізації, що реалізується у тактиках двох видів – семантично мотивованих і фонетично мотивованих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М., 1963 // Im-Werden-Verlag, Москва-Augsburg, 2002. – 169 с.

2. Гарбовский Н. К. Теория перевода : учебник / Николай Константинович Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
3. Долинин К. А. Краткая литературная энциклопедия [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://transformations.russian-literature.com/kratkaia-literaturnaja-enciklopedija>
4. Кононенко, Б. И. Основы культурологии : Курс лекций / Б. И. Кононенко . – М. : ИНФРА-М, 2002 . – 208 с.
5. Морозов А. А., Пародия как литературный жанр (к теории пародии) // «Русская литература», 1960, №1, с. 67
6. Ребрій О. В. Відтворення прецендентності віршованого пародійного тексту в англо-українському перекладі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1075
7. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В. А. Самохина – Х : ХНУ имени В.Н.Каразина, 2008. – 356 с.
8. Томашевский Б. В. Литературная пародия: история и особенности жанра / Томашевский Б. В.//Теория литературы. Поэтика, 1931, с. 27
9. Тынянов Ю.Н. О пародии / Ю.Н. Тынянов // Поэтика. История литературы. Кино. - М., 1977. - С. 284-309
10. Википедия – свободная энциклопедия : Материал из Википедии – свободной энциклопедии / Юмор [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%B8%D1%8F&from=xx&to=ru&did=ushakov&stype=0>
11. Козацький цитатник [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vk.com/nemaperevodu>. – Заголовок з екрану.
12. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/searchall.php?SWord=%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%8F&from=xx&to=ru&did=ushakov&stype=0>
13. The Free Dictionary / Parody // American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition. Copyright © 2011 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.thefreedictionary.com/parody>